

Tasavvufî Islâh ve Tecdîd mi, Tasavvufu Islâh ve Tecdîd mi?

Muhammed Salih Ekinci (el-Ğursî), Islâh ve Tecdîd Hareketleri Özelinde
Tasavvuf, çev. Muhammed Ateş, Divan Kitap, İstanbul 2012, 109 s.

Abdumelik VERGİ*

Eser, klasik medrese müderrislerinden Muhammed Salih Ekinci tarafından ıslâh ve tecdîd bağlamında tasavvufa dâir yazılmış bir kitaptır. Arapça olarak yazılan eser Muhammed Ateş tarafından tercüme edilmiştir. Bir risâle hacminde olan yapıt, çevirenin önsözüyle başlamaktadır. Burada mütercim, toplumun birlik ve dirliğinin yegâne dinamiği olan “tasavvuf”u, ıslâh ve tecdîd özelinde ele alan bu kitabın çevirisini yapmakla fayda umduğunu belirtmektedir.

Risâlenin hemen başında müellif, çalışmanın konusunun, tasavvuf ve ondaki ıslâh ve tecdîd hareketleri olduğunu; bir “Giriş” ve “Mukaddime” olmak üzere çalışmayı iki bölüme ayırdığını beyan etmektedir.

“Giriş”te aktardığı hadislerle İslâm’da ıslâh ve tecdîd tarihinin aralıksız olduğunu dolayısıyla tecdîdin, evvelâ, ilke ve düşünce bazında olması gerektiğini; ancak ondan sonra pratik bazı ıslâhatların yapılabileceğini söylemektedir. Aynı şekilde naklettiği bazı hadis ve görüşlerden hareketle ıslâh ve tecdîd faaliyetlerinde bulunanların, diğer bir ifadeyle, her asrın başında ortaya çıktığı söylenen “müceddid”in tek bir kişi olmayıp bilakis bir gruba işaret ettiğini ileri sürmektedir. Hatta bunun tek bir şahıs olma ihtimalini ‘zor’ olarak nitelemekte ve her yönüyle donanımlı böyle bir ‘müceddid’in de olmadığını iddia etmektedir (s. 26). Çalışmasının amacının, mutasavvıfların ıslâh ve tecdîddeki rollerini ortaya koymak olduğunu belirtmekte ve kendisini böyle bir çalışmaya iten sebebi de geçmişte bu tip faaliyetler-

1 * Ar. Gör., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf ABD [melik2005@hotmail.com].

de bulunan âlimlerin görüşlerinden ve takip ettikleri metodlardan istifade etme arzusu olarak açıklamaktadır (s. 27).

‘Tasavvufa dair’ kaydı düşülen “**Mukaddime**”de tasavvufun tanımı ve doğuşu, Sûfî ve tasavvuf kavramlarının ilk ortaya çıkışı ve bu ilmin zuhûrundan bahsedilmiştir (s. 32-36). Nevevî’den yapılan uzun bir alıntıyla da tasavvuf yolunun esasları anlatılmıştır (s. 39-42).

Müellifin, iki bölümden müteşekkil olduğunu belirttiği eser, gâlibâ, mütercim tarafından ‘Sûfîlere göre ıslâh ve tecdîd’ kaydı düşülerek “**Maksûd**” ismiyle ‘Mukaddime’ye yeni bir bölüm başlığı ilave edilmiştir. Bu isimlendirmenin, risâlenin içeriğine de uygun düştüğünü söylemek mümkündür. Zira buraya kadar anlatılanlar, altyapı niteliğinde bir girişti. Asıl anlatılmak istenenler ise bu bölümde ele alınmaktadır.

Araştırmanın odak noktası olarak takdîm edilen bu bölümün ilk kısmında Gazâlî’nin ıslâh ve tecdîd faaliyetlerinden kısaca söz edilmiş (s. 57-61); ama onun, kendi dönemindeki aldanmış gruplar hakkında yaptığı bir tasnîf ise gereğinden fazla ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır (s. 61-75). Her biri kendi içinde ayrıca çeşitli sınıflara ayrılan bu zümre; sûfiler, âlimler, ibâdet ve amel ehli ile zenginler olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Ancak bu gruplar ve alt sınıfları nitelikleriyle birlikte dikkatlice incelendiğinde hiçbir kimsenin dışarıda bırakılmadığı görülmektedir. Bu durum, samimi, hâlis niyetli ve rıza-yı ilâhî için çalışan herhangi bir kimsenin bulunmadığı fikrini îmâ etme tehlikesini beraberinde getirmektedir.

Bölümün ikinci kısmında Kâdiriye ekolü ve pîri Abdulkâdir Geylânî’nin ıslâh ve tecdîd hareketlerindeki önemi, konumu ve bu meselede takip ettiği yöntemi, katkıları ele alınmıştır (s.78-91). Üçüncü kısımda da Ahmed er-Rifâî ve ona nisbetle Rifâiyye medresesi aynı perspektiften incelenmiştir. Ardından bu faaliyetlerin ıslâhata ne gibi te’sîrler bıraktığı anlatılmıştır. Daha sonra ıslâh ve tecdîd medreseleri arasındaki işbirliğine temas edilmiş, son olarak da bu medrese/ekollerin âkîbetinden bahsedilerek durum değerlendirmesi yapılmıştır (s. 92-109).

- Eser ile ilgili yukarıda kısmî değerlendirmeler yapılmakla birlikte birkaç hususun daha dile getirilmesinde bazı faydalar mülâhaza edilmektedir:
- Eser, aslında tasavvufu reddetmeyen, kabul eden bir tasavvuf eleştirisi

niteliğini taşımaktadır. Bu bakımdan İslâm tarihinin bazı dönemlerinde birtakım sapmaların meydana geldiği ve sonrasında da bu durumu düzeltmek için “müceddid”lerin ortaya çıkarak ıslâh ve tecdîd faaliyetlerinde bulunduğu tezini işlemektedir. Ancak müellif, her ne kadar “müceddid”in tek bir kişi olmadığı fikrinde ise de onun, şahıs olarak “müceddid”lerin (üç) ıslâh ve tecdîdini anlatması dikkatlerden kaçmamaktadır.

- Kitap bilimsel/akademik bir tasnif ve tertipten uzaktır. Zira eserin te’lifinde müracaat edilen çalışmalar toplu olarak bir bibliyografyada verilmemiştir. Aynı şekilde istifade edilen kaynaklar, risâlede bazen müellifine nisbetle bazen de eser ismi verilmeden belirtilmiş ve çoğu kere alıntı yapılan kitabın sayfa numarası verilmemiştir (s. 31-42).
- Eserin en hacimli ve de asıl bölümünün tamamının (s. 45-109) tek bir kitaptan alıntılanmış olması -ki bu şekilde olduğu dipnotta belirtilmiştir.- risâle için büyük bir nâkısadır. Aynı şekilde tamamı bir kitaptan alıntı olan bu bölümün büyük bir kısmının (s. 55-77) tek bir kişiye (Gazâlî) hasredilmesi ve içeriğinin de meseleden uzak bir şekilde teferruatlı olması başlık itibariyle risâlenin, hedefinden saptığının bir işaretidir.
- Risalede anlatılan şahısların peş peşe, birbirine yakın zamanda yaşamış zatlardan seçilmiş olmaları konunun örnekleme açısından isabetli görünmemektedir. Bunun yerine İslâm tarihinin farklı dönemlerinde ve değişik yerlerde yaşamış önder kişiler seçilseydi mevzûnun muhtevâsına daha muvâfık olurdu. Hatta bunun için biri ilk dönem, biri orta dönem, biri de son dönemin örnek şahsiyetlerinden tercih edilseydi hem ıslâh ve tecdîd faaliyetlerinin geçirdiği aşamalar daha iyi yansıtılır hem de aksayan yönlere dönük bazı tesbît ve teklîfler sunulabilirdi.
- Günümüz İslâm dünyasının problemlerine ışık tutma ve çözüm arama iddiası olduğu sezilen risâle, bu noktada somut herhangi bir öneri ve tavsiyede bulunmamaktadır. Dolayısıyla risâlenin iddialı görünen başlığı kadar muhtevâsının da o oranda dolu olduğunu ve hedeflenen gayeyi gerçekleştirdiğini söylemek gayr-ı kâbidir.
- Kitapta tasavvufa dair anlatılanlar çok yüzeysel olarak ele alınmıştır. Oysa adından da anlaşılacağı gibi eserin merkezinde tasavvuf olmalıy-

- dı. Aynı şekilde tasavvufî kaynaklara da çok az müracaat edilmiştir.
- Tasavvuf konularından biri olan ve tamamen manevi bir durumu ifade eden “ricâlu'l-ğayb” meselesinin, yaşanmış somut bir vâkıa olarak zikredilmesi bu yüzeyselliğin bir göstergesidir (s. 101-104).
 - Mütercim, önsözde risâle ile ilgili değerlendirmesinde kullandığı abartılı ve iddialı ifadeler ile ona biçtiği kıymetli ve pâyeye dikkatlerden kaçmamaktadır.
 - Genel olarak esere hâkim olan hava şudur: Risale, tasavvuf menşeli ıslâh ve tecdîd hareketini anlatan bir görünüm arz etse de hedefine tasavvufun ıslâh ve tecdîdini koyduğu anlaşılmaktadır.
 - Çevirinin yazımında daha hassas olunabilirdi. Zira pek çok kavram ve ismin imlâsında özensiz davranıldığı gözlenmektedir.
 - Yapılan tercümede yer yer cümle düşüklükleri bulunmaktadır (s. 15, 22, 46, 65, 104). Ayrıca anlam itibariyle cümlenin akışına uygun düşmeyen kelime ve ifadeler geçmektedir: “bir öbek rabbâni âlim” (s. 24), “mübârek elit” (s. 26), “bahşedildiğine büyük hayır getiren hikmet” (s. 36), “Şeyh Ahmed er-Rufâî'nin yanında tasavvuf” (s. 45) “kıvanmak” (s. 67), “mühimse(n)mek” (s. 68, 72, 101), “cami ve medreselere muştulamak” (s. 75), “enikonu yaygındı” (s. 96), “ilettiliği sorunsallar” (s. 103), “müstakbelde” (s. 103), “tasavvuf halindeyken” ve “payitaht kuran” (s. 104), “korunaklı bir akîde” (s. 106).
 - İlk geçtiği yerde (s. 36) doğru olarak yazılan “Muhâsibî” ismi başka bir yerde “Muhâsebî” şeklinde; ona nisbetle “Muhâsibiyye” olması gereken ekol de “Muhâsebî ekolü” şeklinde yazılmıştır (s. 45).
 - Son olarak Abdulkâdir Geylânî'ye ait bir eser “Mefâtihu'l-Ğayb” şeklinde verilmiştir. Oysa bu isim “Futûhu'l-Ğayb” şeklinde olmalıydı (s. 36).